

Η Ελληνική Διασπορά σε έναν αβέβαιο κόσμο

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

Όθων ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΗΣ & Αντώνης ΚΑΜΑΡΑΣ

Η Ελληνική Διασπορά σε έναν αβέβαιο κόσμο

Copyright © 2021 | All Rights Reserved
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ & ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ)
Βασιλίσσης Σοφίας 49, 10676, Αθήνα
Τηλ.: 210 7257 110 | Fax: 210 7257 114 | www.eliamep.gr | eliamep@eliamep.gr

Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές θέσεις. Καταβάλλει μάλιστα προσπάθεια να παρουσιάζονται στα πλαίσια των εκδηλώσεών του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Υπό το πρίσμα αυτό, οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται στις σειρές του θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους συγγραφείς και να μην θεωρείται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του Ιδρύματος.

Μία ερευνητική σύμπραξη του SEESOX και του ΕΛΙΑΜΕΠ

Όθων ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΗΣ

Διευθυντής, St Antony's South East European Studies, Oxford (SEESOX), Συντονιστής προγράμματος Greek Diaspora Project, SEESOX, Οξφόρδη

Αντώνης ΚΑΜΑΡΑΣ

Επιστημονικός Συνεργάτης, ΕΛΙΑΜΕΠ, Επιστημονικός Συνεργάτης, Greek Diaspora Project, SEESOX, Οξφόρδη

Περίληψη

- Η δημοσιονομική κρίση της Ελλάδας αναζωογόνησε τη σχέση της χώρας με τα μέλη της διασποράς στη διάρκεια των τελευταίων χρόνων ύστερα από δεκαετίες παρακμής, ενώ μετασημάτισε και την ίδια τη διασπορά εξαιτίας της μαζικής μετανάστευσης που προκάλεσε η κρίση.
- Ερευνητικά ινστιτούτα, όπως και μεμονωμένοι ακαδημαϊκοί, έχουν εξετάσει κεντρικά ζητήματα της σχέσης μεταξύ διασποράς και μητροπολιτικού κέντρου πριν αλλά και κατά τη διάρκεια της κρίσης. Το Κέντρο Σπουδών Νοτιοανατολικής Ευρώπης της Οξφόρδης (SEESOX) δημιούργησε το 2015 το Greek Diaspora Project, μία ειδική μονάδα έρευνας η οποία εφάρμοσε την επαρκώς θεμελιωμένη βιβλιογραφία περί διασποράς και ανάπτυξης στην ελληνική περίπτωση, τόσο κατά την περίοδο της κρίσης, όσο και μετά από αυτή.
- Οι ευκαιρίες για ερευνητικές συνεργασίες μεταξύ πανεπιστημιακών κέντρων και δεξαμενών σκέψης στην Ελλάδα και το εξωτερικό με στόχο την εξέταση του μετασηματισμού της σχέσης μεταξύ διασποράς και μητροπολιτικού κέντρου εξαιτίας της κρίσης παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον. Η απόφαση συνεργασίας μεταξύ SEESOX και ΕΛΙΑΜΕΠ αποσκοπεί στην περαιτέρω ανάπτυξη τέτοιων συνεργειών τόσο σε διμερές, όσο και πολυμερές επίπεδο στην Ελλάδα και το εξωτερικό.
- Η κοινή προσπάθεια μεταξύ SEESOX και ΕΛΙΑΜΕΠ θα είναι τόσο συγκριτική, όσο και πολυθεματική, αναδεικνύοντας τόσο τις απαιτήσεις ενός εγχειριδίου υψηλού επιπέδου αναφορικά με τις σπουδές για τη διασπορά, όσο και τα δυνατά σημεία των δύο εταίρων.

Εισαγωγή

Το παρόν κείμενο πολιτικής παρέχει μία σύντομη επισκόπηση των ερευνητικών ευκαιριών με τη συμμετοχή ερευνητικών κέντρων σε Ελλάδα και εξωτερικό, οι οποίες σχετίζονται με τη μελέτη της ελληνικής διασποράς και της σχέσης της με το μητροπολιτικό κέντρο κατά τη διάρκεια της κρίσης, αλλά και την περίοδο που ακολούθησε. Στόχος του παρόντος κειμένου είναι να παρουσιάσει το πλαίσιο της συνεργασίας μεταξύ SEESOX και ΕΛΙΑΜΕΠ, η οποία φιλοδοξεί να λειτουργήσει καταλυτικά για μελλοντικές συγκριτικές αλλά και διεπιστημονικές ερευνητικές συνεργασίες στην Ελλάδα και το εξωτερικό σχετικά με τη διασπορά και τη σχέση της με το μητροπολιτικό κέντρο.

“Μετά την προσχώρηση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1981, η διατήρηση του διαρκώς βελτιούμενου βιοτικού επιπέδου εξαρτάτο ολοένα και περισσότερο από την ευρωπαϊκή στήριξη.”

Το κείμενο διαπραγματεύεται τις ακόλουθες θεματικές: πρώτον, εντοπίζει ορισμένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά της δημοσιονομικής κρίσης τα οποία συνέβαλαν στον μετασχηματισμό της διασποράς και της σχέσης της με το μητροπολιτικό κέντρο. Δεύτερον, εξετάζει τις κύριες ερευνητικές μονάδες σπουδών για τη διασπορά στην Ελλάδα, καθώς και το έργο του SEESOX κατά τη διαμόρφωση της ερευνητικής θεματολογίας του για τη διασπορά και την ανάπτυξη στη διάρκεια της δημοσιονομικής κρίσης. Παραδείγματα επιτυχούς καταμερισμού εργασίας μεταξύ ερευνητικών κέντρων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό αναφέρονται επίσης στο ίδιο πλαίσιο. Τρίτον, εξετάζει ενδεικτικά το συγκρισιολογικό πλαίσιο της έρευνας για τη διασπορά και το μητροπολιτικό κέντρο μέσα από μία πιο αναπτυξιακή οπτική. Τέταρτον, εντοπίζει τον τρόπο με τον οποίο η μελέτη της σχέσης μεταξύ διασποράς και μητροπολιτικού κέντρου μπορεί να υποστηριχθεί περαιτέρω μέσω της διεπιστημονικής αλληλεπίδρασης με πέντε εδραιωμένους ερευνητικούς τομείς στην Ελλάδα. Το κείμενο καταλήγει με τους βασικούς στόχους της συνεργασίας μεταξύ SEESOX και ΕΛΙΑΜΕΠ ως προς τη μελέτη της σχέσης μεταξύ διασποράς και μητροπολιτικού κέντρου.

Ο αντίκτυπος της ελληνικής κρίσης και της περιόδου που επακολούθησε στη σχέση μεταξύ διασποράς και μητροπολιτικού κέντρου

“...οι Έλληνες κατέληξαν να συγκαταλέγονται μεταξύ των λαών με τη χαμηλότερη κινητικότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ η εμπειρία της μετανάστευσης είχε, έστω και εν μέρει, ατροφήσει στη συλλογική μνήμη του εγχώριου ελληνικού πληθυσμού.”

Μετά την προσχώρηση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1981, η διατήρηση του διαρκώς βελτιούμενου βιοτικού επιπέδου εξαρτάτο ολοένα και περισσότερο από την ευρωπαϊκή στήριξη. Η παραδοσιακά υψηλή σημασία των εμβασμάτων από τα μέλη της διασποράς μειώθηκε τόσο με σχετικούς, όσο και απόλυτους όρους. Παρά την εισδοχή στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ή ακόμη και εξαιτίας της, η ελληνική οικονομία δεν κατέστη ανταγωνιστική σε διεθνές επίπεδο και παρέμεινε αφιλόξενη σε επενδυτές από το εξωτερικό, είτε αυτοί ήταν μέλη της ελληνικής διασποράς είτε όχι.¹ Σε γενικές γραμμές οι Έλληνες κατέληξαν να συγκαταλέγονται μεταξύ των λαών με τη χαμηλότερη κινητικότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ η εμπειρία της μετανάστευσης είχε, έστω και εν μέρει, ατροφήσει στη συλλογική μνήμη του εγχώριου ελληνικού πληθυσμού.²

Η δημοσιονομική κρίση μετέβαλε άρδην αυτήν την κατάσταση. Η αναγκαστική, ακόμη κι επώδυνη συνειδητοποίηση πως η Ελλάδα όφειλε πλέον να μετατραπεί σε μία διεθνώς

¹ Για μία ανάλυση των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στην Ελλάδα βλ. Bitzenis, A., Tsitouras, A., Vlachos, V.A., Decisive FDI obstacles as an explanatory reason for limited FDI inflows in an EU member state: the case for Greece, The Journal of Socio-Economics, 38:4, pp. 691-704 (2009)

² Για μία ανάλυση σχετικά με το πώς η δημοσιονομική κρίση επέδρασε στη σχετικά περιορισμένη κινητικότητα του ελληνικού πληθυσμού βλ. Manolis Pratsinakis, Social and discursive constraints and the decision to leave: Emigration from Greece at times of crisis, Diaspora Working Paper Series, no 7 2019, SEESOX

ανταγωνιστική οικονομία και να αποκτήσει τους στέρεους θεσμούς που εγγυώνται τη διεθνή οικονομική ανταγωνιστικότητα έφερε στο προσκήνιο τον ρόλο των Ελλήνων της διασποράς σε κάθε πτυχή του ελληνικού δημόσιου βίου: ως επενδυτών ή διευθυντών πολυεθνικών ικανών να ενισχύσουν με πολύτιμους πόρους και τεχνογνωσία την ελληνική οικονομία· ως διακεκριμένων ακαδημαϊκών ικανών να μεταμορφώσουν ένα αρτηριοσκληρωτικό δημόσιο σύστημα ανώτατης εκπαίδευσης· ως έμπειρων τεχνοκρατών πρόθυμων να συνεισφέρουν στην αναβάθμιση της λειτουργίας του κράτους· ως ευεργετών με διάθεση να υποστηρίξουν σημαντικούς κρατικούς, ιδιωτικούς και μη κυβερνητικούς οργανισμούς στους τομείς της εκπαίδευσης, της δημόσιας υγείας, της πρόνοιας και των τεχνών.³

“...η δημοσιονομική κρίση δημιούργησε το τρίτο μεγαλύτερο μεταναστευτικό κύμα στην ιστορία της Ελλάδας ως ανεξάρτητου κράτους, με σχεδόν πεντακόσιες χιλιάδες άτομα.”

Την ίδια στιγμή η δημοσιονομική κρίση δημιούργησε το τρίτο μεγαλύτερο μεταναστευτικό κύμα στην ιστορία της Ελλάδας ως ανεξάρτητου κράτους, με σχεδόν πεντακόσιες χιλιάδες άτομα, στην πλειοψηφία τους υψηλής κατάρτισης, να μεταναστεύουν κατά κύριο λόγο σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως η Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο.⁴ Η κρίση επιδείνωσε την εν εξελίξει μετανάστευση καταρτισμένων Ελλήνων, η οποία είχε ξεκινήσει νωρίτερα, αλλά έλαβε ανησυχητικές διαστάσεις τα τελευταία χρόνια.⁵ Η μετανάστευση αυτή επέτρεψε σε ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού να αποκτήσουν εισοδήματα, δεξιότητες και αξίες που δεν ήταν διαθέσιμα στην πληγείσα από την κρίση Ελλάδα, ενώ στέρησε την ίδια στιγμή από τη χώρα ένα σημαντικό σώμα φορολογούμενων, αλλά και πολιτικά και ενεργά οικονομικών πολιτών. Επίσης η μετανάστευση της κρίσης έφερε στην κορυφή της πολιτικής συζήτησης στην Ελλάδα το πώς θα μπορούσαν τα μέλη της διασποράς να επανεμπλακούν στα πολιτικά δρώμενα της χώρας μέσω της ψήφου των αποδήμων.⁶

Η ερευνητική κοινότητα για τη σχέση μεταξύ ελληνικής διασποράς και μητροπολιτικού κέντρου

Το Εργαστήριο Μελέτης της Μετανάστευσης και Διασποράς του Πανεπιστημίου Αθηνών επικεντρώθηκε κατά το πρόσφατο παρελθόν στη μετανάστευση προς την Ελλάδα. Το Εργαστήριο Διαπολιτισμικών και Μεταναστευτικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Κρήτης, το οποίο υπάγεται στο τμήμα Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του πανεπιστημίου, έχει να παρουσιάσει σημαντικό ερευνητικό έργο σε ζητήματα διασποράς, με έμφαση όμως στην εκπαίδευση. Το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας έχει επίσης στο ενεργητικό του ένα αξιοσημείωτο ερευνητικό έργο σχετικά με τη μετανάστευση καταρτισμένων επαγγελματιών πριν και κατά τη διάρκεια της κρίσης, καθώς και σχετικά με τους Έλληνες από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Το Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ) δημοσίευσε επίσης έναν χρόνο μετά μία έκθεση η οποία συσχετίζει αυτήν την ερευνητική θεματολογία με το διαμορφωθέν από την κρίση

³ Σχετικά με την ανάμιξη Ελλήνων τεχνοκρατών και ακαδημαϊκών της διασποράς στη διαμόρφωση δημόσιας πολιτικής και τη διακυβέρνηση στην Ελλάδα βλ. Antonis Kamaras, Andreas Georgiou – Diaspora Actor, SEESOX Diaspora Briefs. Αύγουστος 2017. Σχετικά με την αύξηση της επιρροής της διασποράς και της διεθνούς φιλανθρωπίας στη διάρκεια της δημοσιονομικής κρίσης βλ. Antonis Kamaras, Diaspora and Transnational Philanthropy in Greece-Report of the Diaspora Philanthropy Commission, Νοέμβριος 2019. Ορισμένες από τις πιο εμβληματικές επενδύσεις στην οικονομία από πολυεθνικές εταιρείες στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια και ύστερα από τη δημοσιονομική κρίση πραγματοποιήθηκαν από εταιρείες με επικεφαλής Έλληνες της διασποράς, όπως ο Διευθύνων Σύμβουλος της Phillip Morris Αντρέ Καλαντζόπουλος και ο Διευθύνων Σύμβουλος της Pfizer Αλβέρτος Μπουρλά.

⁴ Βλ. Lois Labrianidis and Manolis Pratsinakis Greece’s new Emigration at times of Crisis GreeSE Paper No.99 Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe, Μάιος 2016

⁵ Για έναν απολογισμό της μετανάστευσης εξειδικευμένου δυναμικού από την Ελλάδα βλ. Lois Labrianidis (2014) Investing in Leaving: The Greek Case of International Migration of Professionals, Mobilities, 9:2, 314-335

⁶ Σχετικά δικαίωμα ψηφοφορίας των μελών της διασποράς ως εξέχοντος πολιτικού ζητήματος εξαιτίας της προκληθείσας από την κρίση μετανάστευση, βλ. Αντώνης Καμάρας, Η ψήφος της διασποράς ως διαχωριστική γραμμή στο ελληνικό πολιτικό σύστημα, Book’s Journal, 6 Οκτωβρίου 2019

πλαίσιο αλληλεπίδρασης μεταξύ διασποράς και μητροπολιτικού κέντρου.⁷ Ερευνητές από άλλα ιδρύματα, όπως το Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Πάντειο Πανεπιστήμιο, έχουν συνεισφέρει σημαντικά σε ζητήματα της διασποράς και της εμπλοκής της στην ελληνική εξωτερική πολιτική και στην σχέση της με τις τοπικές κοινωνίες από όπου έλκουν την καταγωγή τους οι διασπορικές κοινότητες. Το ΕΛΙΑΜΕΠ έχει επίσης επενδύσει σημαντικά στη μελέτη τόσο των μεταναστευτικών ροών προς την Ελλάδα, όσο και του φαινομένου της μετανάστευσης καταρτισμένων επαγγελματιών από την Ελλάδα και την Νοτιοανατολική Ευρώπη εν γένει.⁸

Το Κέντρο Σπουδών Νοτιοανατολικής Ευρώπης του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης (South East European Studies at Oxford-SEESOX) δημιούργησε το Greek Diaspora Project το 2015, μία ερευνητική μονάδα η οποία επεδίωκε τον συσχετισμό της ευρύτερης βιβλιογραφίας σχετικά με τη διασπορά και την ανάπτυξη με την ελληνική περίπτωση.⁹ Έκτοτε το Greek Diaspora Project του SEESOX έχει να επιδείξει σημαντικό έργο εντός της κατηγοριοποίησης του επιστημονικού διαλόγου για την διασπορά και την ανάπτυξη στις χώρες προέλευσης, δηλαδή στην οικονομία, την πολιτική και την ευεργεσία. Το πολυποίκιλο αυτό υλικό σχετικά με τις σχέσεις διασποράς και μητροπολιτικού κέντρου αποτελείται από επιμελημένους τόμους, κείμενα εργασίας, συμμετοχές σε συνέδρια, εκθέσεις πολιτικής, άρθρα γνώμης και διαδικτυακές αναρτήσεις. Κύρια σημεία του υλικού συνιστούν η δυναμική της μετανάστευσης εξειδικευμένων επαγγελματιών, οι αιτίες κινητοποίησης πολιτικής δράσης των μελών της διασποράς στην Ελλάδα, η διασυνδυακή ευεργεσία της διασποράς, το ψηφιακό αποτύπωμα της δράσης των οργανώσεων της διασποράς και η εμπλοκή της ελίτ της διασποράς στα ελληνικά δρώμενα.¹⁰

“...τα πανεπιστημιακά τμήματα και τα ερευνητικά κέντρα που βρίσκονται στην Ελλάδα [...] διαθέτουν μία μοναδική εξειδίκευση για τη διεύρυνση της κατανόησης της σχέσης μεταξύ διασποράς και μητροπολιτικού κέντρου κατά την περίοδο της δημοσιονομικής κρίσης και ύστερα.”

Όπως κατέδειξε η περίπτωση του Greek Diaspora Project του SEESOX, τέτοιου είδους υλικό μπορεί να παραχθεί από ακαδημαϊκούς με έδρα σε σημαντικές χώρες υποδοχής των κοινοτήτων της ελληνικής διασποράς, καθώς και ερευνητές με βάση την Ελλάδα. Σειρά παραδειγμάτων που ακολουθούν καταδεικνύει τον καταμερισμό εργασίας μεταξύ της έρευνας που διεξάγεται στο εξωτερικό και της αντίστοιχης στην Ελλάδα, ένας καταμερισμός ο οποίος περιλαμβάνει συνέργειες στους τομείς του ερευνητικού σχεδιασμού και της υλοποίησης.

Το BREXIT θα επηρεάσει αναπόφευκτα την ελληνική κοινότητα του Ηνωμένου Βασιλείου και κατά συνέπεια και την αλληλεπίδρασή της με την Ελλάδα.¹¹ Οι αμερικανικές φοροαπαλλαγές για διασυνδυακές ευεργεσίες Αμερικανών πολιτών επηρεάζουν τη δυνατότητα των Ελληνοαμερικανών να προβαίνουν σε δωρεές για συγκεκριμένους σκοπούς και ιδρύματα και στην Ελλάδα. Η έλξη που ασκεί σε Έλληνες επαγγελματίες της υγείας η Γερμανία διαμορφώνει την τεχνογνωσία που θα μπορούσαν

⁷ Cavanou, J., The Emigration of Greeks and Diaspora Engagement Policies for Economic Development, Report 76, 2016.

⁸ Βλ. τις σχετικές ιστοσελίδες των Πανεπιστημίων Αθηνών και Κρήτης:

<http://emmedia.pspa.uoa.gr/fysiognwmia.html>, <http://www.ediamme.edc.uoc.gr/index.php?information>. Στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, η προεξάρχουσα ως προς τις μελέτες για τους Έλληνες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης Καθηγήτρια Ευτυχία Βουτυρά, καθώς και άλλοι ερευνητές του ίδιου τομέα ανήκουν στο τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών. Στο κομμάτι της σχέσης της διασποράς με το μητροπολιτικό κέντρο σε τοπικό επίπεδο βλ. το έργο της Καθηγήτριας Βασιλικής Χρυσανθοπούλου, Πανεπιστήμιο Αθηνών (<http://scholar.uoa.gr/vchrys/publications>). Ακαδημαϊκοί του τομέα των Διεθνών Σχέσεων στο Πάντειο Πανεπιστήμιο έχουν παράξει σημαντικό έργο για τον ρόλο της ελληνικής διασποράς στην εξωτερική πολιτική της Ελλάδας (βλ. Conostas D., Platias A. (1993) *Diasporas in World Politics: An Introduction*. In: Conostas D.C., Platias A.G. (eds) *Diasporas in World Politics*. Palgrave Macmillan, London). Για το ΕΛΙΑΜΕΠ η μετανάστευση αποτελεί μία από τις διαχρονικές περιοχές εξειδίκευσης (<http://www.eliamep.gr/en/topics/migration/>).

⁹ Για τη συζήτηση σχετικά με την ερευνητική θεματολογία του έργου Ελληνική Διασπορά, βλ.

https://www.sant.ox.ac.uk/sites/default/files/greek_diaspora_project_ws_report_v4.pdf

¹⁰ Για μία ολοκληρωμένη οπτική ως προς το παραχθέν υλικό του έργου Ελληνική Διασπορά, βλ.

https://www.sant.ox.ac.uk/sites/default/files/greek_diaspora_project_ws_report_v4.pdf

¹¹ Το SEESOX σε συνεργασία με τη δαιΝΕΟσις πραγματοποίησαν εκτεταμένη έρευνα σχετικά με τις στάσεις των Ελλήνων του Ηνωμένου Βασιλείου, αλλά και το BREXIT υπό το ίδιο πρίσμα. Η δημοσίευση της έρευνας αναμένεται σύντομα.

να μεταφέρουν πίσω στην Ελλάδα μελλοντικά. Όλα αυτά τα ερευνητικά θέματα που σχετίζονται με τις χώρες υποδοχής τριών εκ των σημαντικότερων ελληνικών κοινοτήτων στον κόσμο θα πρέπει να συμπληρωθούν από επιπλέον έρευνα σχετικά, αντίστοιχα με τα τρία παραδείγματα μας: τα κίνητρα της πολιτικής της Ελλάδας ως προς τα συμφέροντα των Ελλήνων του Ηνωμένου Βασιλείου, την διακυβέρνηση κρατικών και μη κερδοσκοπικών οργανισμών που διεκδικούν ή έχουν πρόσβαση στην Ελληνοαμερικανική ευεργεσία, και το είδος των μεταρρυθμίσεων της δημόσιας υγείας οι οποίες θα δελέαζαν Έλληνες επαγγελματίες της υγείας, όπως αυτούς της Γερμανίας, να επιστρέψουν στην Ελλάδα

Αξίζει να σημειωθεί επίσης πως τα πανεπιστημιακά τμήματα και τα ερευνητικά κέντρα που βρίσκονται στην Ελλάδα, όπως αυτά που αναφέρθηκαν παραπάνω, διαθέτουν μία μοναδική εξειδίκευση για τη διεύρυνση της κατανόησης της σχέσης μεταξύ διασποράς και μητροπολιτικού κέντρου κατά την περίοδο της δημοσιονομικής κρίσης και ύστερα. Παραδείγματος χάριν, η έρευνα για τη μετανάστευση προς την Ελλάδα και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της ελληνικής διασποράς θα μπορούσε να αξιοποιηθεί σχετικά με το ζήτημα της εκπαίδευσης των παιδιών των επαναπατρισθέντων μεταναστών της δημοσιονομικής κρίσης. Ειδικό στις ομάδες πίεσης της διασποράς στις ΗΠΑ είναι κατεξοχήν σε θέση να αναλύσουν το πώς η δημοσιονομική κρίση της Ελλάδας έχει επηρεάσει τη δυνατότητα κινητοποίησης των Ελληνοαμερικανών υπέρ των ελληνικών εθνικών συμφερόντων. Επίσης, η έρευνα για την ενσωμάτωση των Ελλήνων της πρώην Σοβιετικής Ένωσης στην Ελλάδα είναι εξαιρετικά σημαντική για την κατανόηση των τάσεων της εκ νέου μετανάστευσης που προκάλεσε η κρίση σε αυτή την πληθυσμιακή ομάδα.

“Το ζήτημα της ψήφου των αποδήμων έχει προκαλέσει έναν εκτεταμένο ακαδημαϊκό διάλογο εξαιτίας της ανόδου της παγκοσμίας, ενώ το ίδιο αποτέλεσμα είχε η δημιουργία κρατικών μηχανισμών και πολιτικών από πολλά κράτη για την κινητοποίηση της διασποράς σε όφελος εθνικών και κρατικών προτεραιοτήτων.”

Οι σχέσεις διασποράς και μητροπολιτικού κέντρου ως συγκριτικό φαινόμενο

Δεδομένου πως δεν υπάρχει χώρα δίχως διασπορά, οι σπουδές διασποράς είναι κατεξοχήν συγκριτικής φύσεως σε παγκόσμιο επίπεδο.

Ενδεικτικά, ο όρος ‘brain drain’ (μαζική μετανάστευση καταρτισμένων επαγγελματιών) καθιερώθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά την περίοδο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και εξέφραζε την ανησυχία περί προέλευσης αυξανόμενου αριθμού Βρετανών επιστημόνων από τα πλουσιότερα αμερικανικά πανεπιστήμια.¹²

Αντιστοίχως, πολιτικοί επιστήμονες με εξειδίκευση στις ΗΠΑ, μία χώρα γνωστότερη για τις εθνοτικές κοινότητες που φιλοξενεί παρά για τη δική της διασπορά, ανέπτυξαν μια συγκροτημένη βιβλιογραφία σχετικά με τις στρατηγικές προσέλκυσης της ψήφου και της οικονομικής υποστήριξης των αποδήμων Αμερικανών από τους Δημοκρατικούς και τους Ρεπουμπλικάνους.¹³

Η σχετική με τη διασπορά και την ανάπτυξη βιβλιογραφία επικεντρώνεται στη σχέση μεταξύ των κοινοτήτων της διασποράς σε ανεπτυγμένες χώρες υποδοχής με προέλευση από αναπτυσσόμενες χώρες. Η μετανάστευση από τις χώρες τις Κεντρικής και της Νοτιοανατολικής Ευρώπης προς αυτές της Βόρειας Ευρώπης αποτελεί επίσης ένα

¹² Giannoccolo, P., The Brain Drain: A Survey of the Literature (April 7, 2009). Università degli Studi di Milano-Bicocca, Department of Statistics, Working Paper No. 2006-03-02. Διαθέσιμο στο SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1374329> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1374329>

¹³ Βλ. ενδεικτικά, Dark III, T., Americans Abroad: The Challenge of a Globalized Electorate, PD: Political Science and Politics, 36 (4), 733-740, 2003

ιδιαίτερα αξιοσημείωτο φαινόμενο.¹⁴

Το ζήτημα της ψήφου των αποδήμων έχει προκαλέσει έναν εκτεταμένο ακαδημαϊκό διάλογο εξαιτίας της ανόδου της διεθνικότητας παγκοσμίως, ενώ το ίδιο αποτέλεσμα είχε η δημιουργία κρατικών μηχανισμών και πολιτικών από πολλά κράτη για την κινητοποίηση της διασποράς σε όφελος εθνικών και κρατικών προτεραιοτήτων.¹⁵ Οι έννοιες του κοινωνικού εμβάσματος και της θεσμικής απόστασης συνιστούν χρήσιμα εργαλεία για την ανάλυση των δυνατοτήτων, αλλά και των περιορισμών που συνεπάγεται η εμπλοκή Ελλήνων επιστημόνων, τεχνοκρατών και οργανισμών της διασποράς στη διαμόρφωση πολιτικής στην Ελλάδα.¹⁶

Στον τομέα της οικονομίας, διαπιστώνεται σημαντικό έργο ως προς τη διαφορετικές περιόδους αντήφησης επενδυτών χαρτοφυλακίου της διασποράς σε σχέση με ένα οποιονδήποτε διεθνή επενδυτή χαρτοφυλακίου, ως προς τον κρίσιμο ρόλο των δικτύων της διασποράς στον τομέα της πληροφορικής για την ανάπτυξη των εγχώριων επιχειρήσεων του τομέα στο μητροπολιτικό κέντρο, και γενικότερα σχετικά με τη δομική ισχύ που προσδίδει η σημερινή διεθνικότητα σε ηγετικούς επιχειρηματίες και διευθυντικά στελέχη της διασποράς.¹⁷ Η βιβλιογραφία σχετικά με τον ρόλο των κοινοτήτων της διασποράς ως προς στις εξαγωγικές επιδόσεις των επιχειρήσεων των χώρων προέλευσης είναι επίσης πολύ σχετική, όπως και ο ρόλος των εθνοτικών επιχειρηματικών δικτύων της διασποράς στην προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων σε αυτές τις χώρες.¹⁸

Στον τομέα της ευεργεσίας ξεχωρίζει το ερευνητικό έργο σχετικά με την Εβραϊοαμερικανική ευεργεσία στο Ισραήλ, η οποία αποτελεί μακράν την πιο μελετημένη κατηγορία ευεργετικών ροών της διασποράς, τόσο σε ό,τι αφορά την πληρότητα των σχετικών ερευνών, όσο και την ποσοτική ανάλυση των δυναμικών που διαμορφώνουν τη σχέση μεταξύ των ευεργετών της διασποράς και των ευεργετούμενων του μητροπολιτικού κέντρου.¹⁹ Σε γενικές γραμμές η ευεργεσία έχει συγκεντρώσει ευρύ ακαδημαϊκό ενδιαφέρον αξιοποιώντας ένα αυξανόμενο αριθμό συνδυασμών διασποράς και μητροπολιτικών κέντρων, κάτι που θα μπορούσε να ωφελήσει και την έρευνα σχετικά με τη ευεργετική δράση της ελληνικής διασποράς στην χώρα.²⁰

“Στον τομέα της ευεργεσίας ξεχωρίζει το ερευνητικό έργο σχετικά με την Εβραϊοαμερικανική ευεργεσία στο Ισραήλ, η οποία αποτελεί μακράν την πιο μελετημένη κατηγορία ευεργετικών ροών της διασποράς.”

¹⁴ Σχετικά με τη μετανάστευση από τις βαλκανικές χώρες βλ. Triantafyllidou, A. and Gropas, R, Voting with their feet: Highly Skilled Emigrants from Southern Europe, *American Behavioral Scientist*, 58 (12), opp. 1614-1633, 2014.

¹⁵ Σχετικά με την ψήφο των αποδήμων βλ. Rainer Bauböck (2010) *Studying Citizenship Constellations*, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36:5, 847-859 and on state – diaspora relations Gamlen, A. *Diaspora Institutions and Diaspora Governance*, *International Migration Review*, Volume 48, Issue 1, pp., 180-217, Φθινόπωρο 2014.

¹⁶ Βλ., Levitt, P., *Social Remittances: Culture as a Development Tool*, *The International Migration Review*, 32 (4), 926-948, 1998 and Brinkerhoff, J., David and Goliath: *Diaspora Organisations as partners in the development industry*, *Public Administration and Development*, 31 (1), 37-49, 2011

¹⁷ Βλ. ενδεικτικά Schimmelpfennig, A and Gardner, E.H., *Lebanon-Weathering the Perfect Storms*, IMF Working Paper, Saxenian, R., *From Brain Drain to Brain Circulation: Transnational Communities and Regional Upgrading in India and China*, *Studies in International Comparative Development*, 40 (2) pp.35-61 and Lessinger, J., *Indian Immigrants in the United States – The Emergence of a transnational population*, in *Culture and Economy in the Indian Diaspora*, edited by Parekh, P., Singh, G., Vertovec, S., Taylor and Francis, 165-182, 2003.

¹⁸ Σχετικά με τις εξαγωγές των μητροπολιτικών κρατών και τη διασπορά βλ., Aleksynska, M., Peri, G., *Isolating the network effect of immigrants on trade*, Discussion Paper Series, No 6941, IZA, 2012 and Bettin, G., Lo Turco, A., *A Cross-Country View on South-North Migration and Trade: Dissecting the Channels*, *Emerging Markets Finance & Trade*, July-August 2012, Vol 48, No 4, pp. 4-29. Σχετικά με τη διασπορά και τις ΑΞΕ βλ., Leblang, D., *Familiarity breeds investment: diaspora networks and international investment*, *American Political Science Review*, Vol. 104, Issue 3, AUGUST 2010, pp. 584-600.

¹⁹ Fleisch, Eric Sasson, Theodore, *The New Philanthropy: American Jewish Giving to Israeli Organizations* Maurice and Marilyn Cohen Center for Modern Jewish Studies Brandeis University, Απρίλιος 2012 και Fleish, E., *Israeli NGOs and American Jewish Donors: The Structures and Dynamics of Power Sharing in a New Philanthropic Era*, Brandeis University, unpublished PhD Thesis, 2014.

²⁰ Βλ. ενδεικτικά, Johnson, P., *Diaspora Philanthropy: Influences, Initiatives and Issues*. Boston, MA, The Philanthropic Initiative Inc, and the Global Equity Initiative, Harvard University, 2007, Sidel, M., *A Decade of Research and Practice of diaspora philanthropy in the Asia Pacific Region: the State of the Field*, University of Iowa Working Paper, 2008 και Anheier, H. K., and List, R. 2000. *Cross-border Philanthropy-An*

Ελλάδα και διασπορά: Ανάγκη για διεπιστημονικές συνέργειες

“...είναι απαραίτητη η διασύνδεση των μελετών της ελληνικής διασποράς με σημαντικούς ερευνητικούς φορείς στην Ελλάδα προκειμένου η αλληλεπίδραση μεταξύ διασποράς και μητροπολιτικού κέντρου να μελετηθεί μέσω μίας αυθεντικά διεπιστημονικής οπτικής.”

Ανεξαρτήτως της σημασίας της συγκριτικής οπτικής, είναι απαραίτητη η διασύνδεση των μελετών της ελληνικής διασποράς με σημαντικούς ερευνητικούς φορείς στην Ελλάδα προκειμένου η αλληλεπίδραση μεταξύ διασποράς και μητροπολιτικού κέντρου να μελετηθεί μέσω μίας αυθεντικά διεπιστημονικής οπτικής. Αυτή η συμπληρωματικότητα αναδεικνύει τη σημασία ερευνητικών συνεργασιών για τη σχέση μεταξύ διασποράς και μητροπολιτικού κέντρου, όπως αυτή μεταξύ ΕΛΙΑΜΕΠ και SEESOX. Ενδεικτικά, επιλέγουμε τους παρακάτω πέντε θεματικούς τομείς όπου ΕΛΙΑΜΕΠ και SEESOX, σε συνεργασία με άλλα ερευνητικά κέντρα και πανεπιστημιακά τμήματα στην Ελλάδα και το εξωτερικό, μπορούν να ενισχύσουν καταλυτικά στην διεξαγωγή σημαντικού ερευνητικού έργου:

- Στον τομέα των Ευρωπαϊκών Σπουδών, η έρευνα της μετανάστευσης καταρτισμένων επαγγελματιών και της επιστροφής τους είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με ζητήματα όπως η ελευθερία μετακίνησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο πραγματικός ή δυνητικός αντίκτυπος σε σημαντικές κοινότητες της διασποράς σε μεγάλα κράτη-μέλη της ΕΕ και τη σχέση τους με την Ελλάδα, όπως η ελληνική κοινότητα της Γερμανίας, αξίζει περαιτέρω διερεύνηση από πλευράς Ευρωπαϊκών Σπουδών.
- Στον τομέα των Σπουδών Ασφάλειας και Εξωτερικής Πολιτικής, η εξέλιξη του Ελληνοαμερικανικού λόμπι είναι αξιοσημείωτη σε ό,τι αφορά τη δυνατότητα εντοπισμού των κινήτρων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και εθνικής πολιτικής ασφάλειας, τη στιγμή που συνιστά επίσης παράγοντα που πρέπει να συυπολογιστεί για την ερμηνεία της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής και εθνικής πολιτικής ασφάλειας.
- Σε ό,τι αφορά τους τομείς του πολιτισμού και της θρησκείας, γόνιμες ερευνητικές ατραποί μπορούν να αναζητηθούν στην ρόλο της Ορθοδοξίας στην Ελλάδα και το εξωτερικό και της μεταξύ τους σχέσης, στη μετάδοση των αξιών από τις κοινότητες της διασποράς προς την Ελλάδα και αντιστρόφως, τόσο σε ευρύτερο κοινωνικό, όσο και στενότερο οικογενειακό επίπεδο, ιδιαίτερα υπό το πρίσμα της προκληθείσας από την κρίση μετανάστευσης της τελευταία δεκαετία. Ένα άλλο θέμα προς διερεύνηση θα μπορούσε να αποτελέσει η διαχείριση του καθεστώτος διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας στο εξωτερικό και η επίδρασή της στην αναπαραγωγή και την εξέλιξη της ελληνικής ταυτότητας στις κοινότητες της διασποράς.
- Στον τομέα των μεταναστευτικών σπουδών, υπάρχουν σημαντικές ευκαιρίες που προκύπτουν από την παράλληλη εξέταση των ροών προς και από τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, οι οποίες μπορούν να στηριχθούν στον διαχρονικό προσανατολισμό ελληνικών πανεπιστημιακών τμημάτων και ερευνητικών ινστιτούτων προς την ευρύτερη γεωγραφική περιοχή.
- Στον τομέα της οικονομίας, ερευνητικές προσπάθειες σχετικά με τις ελληνικές εξαγωγές και το χαμηλό επίπεδο προσέλκυσης Άμεσων Ξένων Επενδύσεων μπορούν να συμπεριλάβουν τον παράγοντα της διασποράς προκειμένου να αξιολογηθούν μελλοντικές τάσεις και στους δύο αυτούς τομείς. Παρομοίως, η εκτενής βιβλιογραφία σχετικά με την ελληνική φορολογική πολιτική, τις

κοινωνικές εισφορές και τις συντάξεις μπορεί να αξιοποιηθεί για την αξιολόγηση της βιωσιμότητας και των εμποδίων στον δρόμο για μία δημοσιονομική πολιτική ενθάρρυνσης της παλιννόστησης καταρτισμένων επαγγελματιών.

Συμπεράσματα

“...πολύ σημαντικές ευκαιρίες μέσω ενός αποτελεσματικού καταμερισμού εργασίας μεταξύ ερευνητικών μονάδων και κέντρων στην Ελλάδα και το εξωτερικό παραμένουν ανεκμετάλλευτες.”

Έχουν γίνει σημαντικά βήματα για την αξιολόγηση από ερευνητικής άποψης του μετασχηματιστικού αντίκτυπου της δημοσιονομικής κρίσης και της εποχής μετά την κρίση ως προς τη σχέση της διασποράς και της Ελλάδας. Σημαντικοί ερευνητικοί πόροι, χρονολογούμενοι πριν από τη δημοσιονομική κρίση, έχουν δεσμευτεί στην Ελλάδα και αλλού για τη μελέτη αυτής της σχέσης. Ωστόσο, πολύ σημαντικές ευκαιρίες μέσω ενός αποτελεσματικού καταμερισμού εργασίας μεταξύ ερευνητικών μονάδων και κέντρων στην Ελλάδα και το εξωτερικό παραμένουν ανεκμετάλλευτες. Συνδυάζοντας την επί τόπου παρουσία στην Ελλάδα και σε σημαντικές χώρες υποδοχής, η δυναμική και οι συνέπειες της μετασχηματισμένης σχέσης διασποράς και Ελλάδας μπορούν να διερευνηθούν πιο διεξοδικά. Το SEESOX και το ΕΛΙΑΜΕΠ δεσμεύονται να ενθαρρύνουν τέτοιους συνδυασμούς τόσο μεταξύ τους, όσο και μέσω της ανοιχτής και χωρίς αποκλεισμούς εμπλοκής με ερευνητικές μονάδες και μεμονωμένους μελετητές, είτε σε κορυφαία στο πεδίο των σπουδών της διασποράς ελληνικά πανεπιστήμια, είτε σε πανεπιστήμια στις χώρες που φιλοξενούν τις σημαντικότερες κοινότητες της διασποράς. Αυτή η κοινή δέσμευση θα βασίζεται σταθερά σε μια συγκριτική και διεπιστημονική προοπτική.